

วัฒนธรรมมาลีคำฉันท์ (๑)

วัฒณะมาลีเป็นวรรณกรรมที่แต่งด้วยฉันทลักษณ์ ความยาว ๗๕๔ บท โดยรูปแบบของการประพันธ์นั้น มีความแตกต่างไปจากฉันทลักษณ์ของไทย ส่วนเนื้อหากล่าวถึงพระญาติสวดีและพระนางโสภาวณณา เจ้าเมืองทิวปายซึ่งมีโอรสคือเจ้าชายรัตนกุมาร ส่วนนางวัฒนธรรมมาลีเป็นลูกสาวเศรษฐี เจ้าชายรัตนกุมารและนางวัฒนธรรมมาลีได้ไปเล่าเรียนศิลปวิทยากับอาจารย์ทศปาโมกข์ที่เมืองตักกสิลา สามปีที่พบกันทำให้สองหนุ่มสาวเกิดความรักขึ้น เมื่อสำเร็จวิชาแล้วจึงเดินทางกลับบ้านเมือง ต่อมาเจ้าชายรัตนกุมารก็ไปสู่ขอนางวัฒนธรรมมาลีเป็นชายา แต่อยู่มาไม่นานเจ้าชายรัตนกุมารก็ลอบเป็นชู้กับนางสนมของพระบิดา จึงถูกขับไล่ออกจากเมือง นางวัฒนธรรมมาลีจึงปลอมตัวเป็นชายติดตามไปด้วย เมื่อเดินทางมาถึงเมืองทันตปุราทั้งสองคนได้อาศัยอยู่กับสองตายายผู้ดูแลสวนอุทยานของพระยาเจ้าเมืองคือท้าวราชาภกับพระนางนันทวดี ในเวลาต่อมารัตนกุมารก็ได้ราชธิดาคือนางปทุมมาวดีเป็นชายาอีกคนหนึ่ง จากนั้นจึงเดินทางกลับเมืองทิวปาย ซึ่งก็ได้รับอภัยโทษในที่สุด สิ่งที่น่าสนใจในวรรณกรรมเรื่องนี้ คือการนำเสนอความเฉลียวฉลาดและบทบาทอันโดดเด่นของนางเอกคือวัฒนธรรมมาลี ซึ่งไม่ปรากฏให้เห็นบ่อยนักในวรรณกรรมพื้นบ้านล้านนา

“ฉันท” เป็นคำประพันธ์ประเภทหนึ่งของไทยที่รับอิทธิพลมาจากอินเดีย ต้นกำเนิดของฉันทอยู่ในสมัยพระเวท ซึ่งพราหมณ์อินเดียใช้สำหรับขับลำนำในพิธีกรรม ต่อมาฤๅษีหลายท่านได้แต่งคัมภีร์ฉันท โดยใช้ภาษาสันสกฤต ซึ่งพระเถระนำมาแต่งเป็นภาษาบาลีอีกทอดหนึ่ง เช่น พระสังฆรักขิตมหาสามิเถระ ชาวลังกา ได้รจนาคัมภีร์ฉันทวุตโตทยะหรือวุตโตทัย และในสมัยต่อมาคัมภีร์นี้ได้แพร่หลายทั่วไปในพม่า ลาว และไทย ดังนั้นรูปแบบของฉันทอินเดียที่ไทยรับมาจากคัมภีร์วุตโตทัย จึงเป็นการสืบทอดมาจากลังกา โดยอิทธิพลของพุทธศาสนา

สำหรับดินแดนล้านนานั้น การแต่งฉันทเริ่มขึ้นเมื่อประมาณ ๕๐๐ ปีที่แล้ว ดังปรากฏในงานหลายเรื่องของพระเถระ เช่น ชินกาลมาลี และมังคลัตถที่ป็นี่ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ฉันทที่แต่งขึ้นนั้นเป็นภาษาบาลีทั้งหมด โดยอาศัยคัมภีร์วุตโตทยะเป็นแม่แบบ ซึ่งการแปลและอธิบายเรื่องการแต่งฉันทอย่างละเอียดนั้นมีหลักฐานหลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน คือ “นิสสัยวุตโตทยะ” เช่น ฉบับวัดดวงดี จ.เชียงใหม่ เป็นต้น ทั้งนี้ตำราแต่งฉันทดังกล่าว ว่าด้วยการแต่งฉันทที่เป็นภาษาบาลีสำหรับพระภิกษุเท่านั้น ไม่ปรากฏว่ากวีพื้นบ้านประยุกต์รูปแบบของฉันทมาใช้แต่งวรรณกรรมแต่อย่างใด

ส่วนในสมัยอยุธยา คัมภีร์วุตโตทัยปรากฏในหนังสือจินดามณีของพระโหราธิบดี ซึ่งในเวลาต่อมากวีไทยได้ประยุกต์รูปแบบของฉันทอินเดียมาเป็นฉันทแบบไทย และนำมาใช้แต่งวรรณคดีหลายเรื่อง เช่น สมุทรมุข อนิรุทธ์ และราชาพิลาปคำฉันท์ เป็นต้น

อาจจะกล่าวได้ว่า หลังจากที่กวีสมัยอยุธยาได้ปรับรูปแบบของฉันทมาใช้ในการรจนากวีนิพนธ์แล้ว ในเวลาต่อมาอิทธิพลของฉันทไทยได้แพร่หลายมาสู่ดินแดนล้านนา ดังปรากฏในวรรณกรรมเรื่อง สมานนครโสภณิ สมามุมมาทันตี สมามสงสาร ฉันทสัตตมหาฐาน ฉันทพรหมทัต และฉันทวัฒนธรรมมาลี เป็นต้น

สืบเนื่องมาจากวรรณกรรมที่แต่งด้วยฉันทเรื่อง “วัฒนธรรมมาลี” ยังไม่มีใครแปลจากอักษรธรรมพื้นเมืองมาเป็นภาษาไทย ดังนั้นผู้เขียนจึงได้ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบของฉันทล้านนาที่ปรากฏในกวีนิพนธ์เรื่องนี้ ซึ่งมีฉันทลักษณะแตกต่างไปจากฉันทชนิดอื่นๆ ของไทย รวมทั้งข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับบทบาทของนางเอก คือวัฒนธรรมมาลี โดยกวีอาจจะอาศัยเค้าโครงจากนิทานของพุทธศาสนาก็เป็นได้